

lována („výpověď“ o události převažovala nad událostí samotnou“).

Z mnoha typů má specifickou podobu monolog vyprávěcí. Např. u Brechta – především v Kavkazském křídovém kruhu a v Matce Kuráži – byl využit při koncipování jistého pojetí dramatu a divadla. Konvence uvozovací monologu je někdy tak silná, že se prosazuje i v silně dialogizovaných hrách, např. ve fraškách Kjógen (někdy je stejné informace – v téměř doslovném znění – použito jak ve vstupním monologu, tak v následujícím dialogu).

Monolog byl v řadě období vývoje dramatu a divadla sa-
možřejmě konvenční. Pro ni byly často vyčleněny postavy, které ji měly plnit (tím není řečeno, že monology pronášely jen speciálně určené postavy; teoreticky vzato může monolog pronést kterákoliv postava, avšak ty, které měly onu speciální funkci, mnohdy nebyly přímo a výrazně zapojeny do děje a jejich projevy byly především monologické); kupř. již pomenuté – chór, náčelník chóru ad. Často je to však tzv. režijní funkce, komentovat děj, vysvětlovat jeho zvrty, uvádět nezbytné okolnosti a fakta atd. Z jistého hlediska takovou funkci mohou mít někdy „služebné“ postavy, tj. ty, které mají poměrně malou účast v ději, mohou však přinést některé důležité informace či dokonce komentovat děj (např. šašek ap.). Složitější je případ, a vyžaduje proto obratné zdůvodnění, kdy tato funkce plní některé postavy, jež jsou výrazně v ději angažovány.⁸⁾

Použití monologu a silnou tendenci k monologizaci zjišťujeme též v těch dramatech, která poměrně jednoduše ztělesňují a rozvádějí nějakou tezi či morální nebo náboženský princip. V těchto dramatech, která jsou poměrně statická, mají často monologický ráz i repliky formálně dialogické.⁹⁾

Monolog (a monologičnost) se prosazuje a vymezuje vždy v konkrétní podobě vztahu k dialogu (a dialogičnosti), pouze takto může získat jisté hranice a zdůvodnění. Tento fakt si uvědomíme zvláště při pohledu na různé historické proměny diferenciace řeči. Relativní ráz daného vztahu se zajímavě projevuje při osamostatnění monologu: dochází tu někdy

k tomu, že takový monolog má snahu rozrůžňovat své prostředky vnitřní dialogizací v rámci vlastního kontextu.

K osamostatnění monologu dochází např. v monodramatu („či melodramu“) 18. století, v němž šlo o spojení řeči a hudby, případně pantomimy.¹⁰⁾ V tomto divadle vystupoval převážně (či výlučně) jeden herec. Řeč byla prezentována v hudebním doprovodu (ať už šlo o hudbu, která jen doplňovala mluvu, anebo o hudbu, která měla být významově rovnocenná), anebo s pantomimickým či výrazně mimický a gestický stylizovaným doprovodem. Vedle těchto „vnějších“ prostředků, které se měly podílet na dramatickosti, můžeme zjistit také snahu o vnitřní dramatizaci mluvy a narušení její monotónnosti. Tak např. Goethe v Proserpině toho dosahuje tím, že promluvu, která je vcelku monologická (pouze ke konci dochází ke krátké výměně několika replik mezi Proserpinou a soudicemi, jinak celé drama je výpovědí Proserpiny) vnitřně dialogizuje. Zjišťujeme, že některé sloky jsou uváděny dialogickou orientací – Proserpina oslovuje své družky, vyzývá matku, prikazuje, žádá atp.; dokonce i k věcem se obrací jako k objektům potenciální rozmluvy – a toto odstínění přispívá k dramatizaci textu.

S nutností rozrůžňovat především jazykové prostředky se setkáváme v novodobém monodramatu. Často odpadá hudba a dochází ke zcivilnění projevu (nevyužívají se v té míře vysoce stylizovaná gesta). Nejde o uzavřenou „sebevypověď“ v té míře jako u dramatu 18. století a projevuje se silná tendence k latentní a někdy i zjevné dialogičnosti (vnitřní, a v malé míře občas i vnější).

Zajímavým příkladem přechodů mezi monologizací a dialogizací je Beckettova hra Krappova poslední páska. Toto monodrama zachovává formu monologu, resp. dvou monologů, které se navzájem různě protínají a jen v několika málo případech dojde k náznamu zjevné dialogizace. V tomto dramatu se setkáváme s dvěma hlasy jednoho člověka v odstupu třiceti let, jednoho čistě monologického v tom smyslu, že nemůže být aktivním partnerem (hlas z pásky), nicméně je vnitřně dialogizován, a druhého také monologického, i když se zřetelnou tendencí k dialogizaci (slovní komentář první